

Ta odwaga jest odpowiedzią na zaproszenie Jezusa do pielęgnowania marzeń o świecie, który może być inny. „Dzisiejszy świat chce od was, byście byli aktywnymi bohaterami historii, bo życie jest piękne zawsze wtedy, kiedy chcemy je przeżywać,

zawsze wtedy, gdy chcemy po zostawić ślad. Historia wymaga dziś od nas, byśmy bronili naszej godności i nie pozwalali, aby inni decydowali o naszej przyszłości. Nie, to my mamy o tym decydować, wy wybieracie przyszłość”.

Ks. dr Jarosław Wojtkun – wykładowca teologii moralnej i rektor Wyższego Seminarium Duchownego w Radomiu, adiunkt Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

ks. Adam Maj

Katecheza szkolna w integralnej formacji ucznia

Rok 2016 jest wyjątkowy dla Kościoła i dla Ojczyzny z względu na wizytę papieża Franciszka, Światowe Dni Młodzieży w Krakowie czy jubileusz chrztu Polski. Ostatnie wydarzenie łączy się z narodzinami polskiej państwowości na mocy chrztu księcia Mieszka I. Od tej chwili na polskich ziemiach trwa nieprzerwanie przez 1050 lat ewangelizacja. Przez ten okres wiara i Kościół ją głoszący wrosły w historię Polski, określając specyfikę tożsamości oraz etosu narodu i Ojczyzny. Ewangelizacja bardzo skutecznie ujawniła w dziejach Polski swój rys integralny, inspirujący różne dziedziny życia indywidualnego i społecznego. To efekt między innymi katechezy, najpierw rodzinnej, potem parafialnej, dopełnianej szkolną. Katecheza wprowadzała w podstawy wiary, wiedzy religijnej, modlitwy, liturgii i życia moralnego, a jednocześnie wychowywała do chrześcijańskiej kultury, zaangażowania społecznego, ekonomicznego i patriotycznego.

Wymiar integralny katechezy wychowującej do wiary i życia wiarą zaznaczył się w czasach nowożytnych i najnowszych. Wydarzenia we Wrześni podczas pruskiej okupacji stały się

symbolem jedności ducha polskiego: patriotycznego i chrześcijańskiego. Wkrótce, po odzyskaniu niepodległości w 1918 r., katecheza jako nauka religii odnalazła swoje swobodne miejsce w szkole. Po zakończeniu II wojny światowej losy katechezy szkolnej odwzorowały stosunek państwa komunistycznego do Kościoła i ludzi wierzących. Początkowa obecność religii w szkole wiązała się z licznymi ograniczeniami i szykanami, aby ostatecznie w 1961 r. religia została usunięta ze szkół. Kościół zorganizował katechezę parafialną, nieuznaną przez państwo, bez żadnych praw dla katechetów. Symbolem powrotu do normalności i respektowania praw wierzących obywateli stał się powrót katechezy do szkół w 1990 r. W międzyczasie dokonały się zmiany w organizacji procesu katechizacji, podejmowane wraz z kolejnymi reformami polskiego systemu edukacji.

Cechą charakterystyczną katechezy w polskim systemie oświaty jest jej wymiar integralny, obejmujący nie tylko formację ściśle religijną, lecz także pozostałe sfery życia, rozwoju i wychowania ucznia jako osoby ludzkiej.

W tym kontekście, wydają się aktualna i właściwa refleksja nad integralnym wymiarem katechezy szkolnej. Poniższa analiza jest jedynie przyczynkiem do pogłębionych refleksji teoretycznych i praktycznych. Jej przedmiot stanowi katechetyczny aspekt integralnego wychowania w polskiej szkole.

Szkola a integralny rozwój i wychowanie ucznia

Miejsce i role integralnego wychowania w szkole trzeba rozpocząć od krótkiej analizy terminu integralnego rozwoju i wychowania.

We współczesnej literaturze, nie tylko teologicznej i pedagogicznej, integralność rozwoju i wychowania znajduje duże zainteresowanie. Integralność rozumiana jest na ogół jako wielowymiarowość obejmująca jakąś całość, pełnię, w sposób skoordynowany i harmonijny. W odniesieniu do rozwoju i wychowania człowieka jednak nie zawsze oznacza pełnię osoby i osobowości. Bowiem w niektórych ujęciach i koncepcjach np. pedagogicznych pomijana jest zdolność człowieka do transcendencji religijnej¹. U podstaw takiego czy innego rozumienia integralnego charakteru rozwoju i wychowania pozostaje antropologia, czyli wizja człowieka oparta na doświadczeniu i myśli filozoficznej. Przyjmując personalistyczny punkt widzenia, stwierdzamy, że człowiek jest osobą, jednością psychofizyczną i duchową. W chrześcijańskim personalizmie antropologię dopełniają źródła biblijno-teologiczne. Dla pedagogiki

antropologia stanowi podstawowy element naukowej refleksji i praktycznych aplikacji. Bowiem pytanie, kim jest wychowanek jako człowiek, jest niezbędne dla określenia istoty, celu, treści i zasad wychowania. Konieczne jest odkrywanie człowieka takim jaki jest, poprzez doświadczenie osoby ludzkiej, analizę faktu bycia człowiekiem. To niejako wyjście od praktyki do teorii. Wymiar spekulatywny pomaga zrozumieć człowieka w jego historycznym, kulturowym doświadczeniu, a także w oparciu o wiedzę psychologiczną, interpretacje filozoficzne i teologiczne. Dlatego konieczna jest, jak mawiał Jan Paweł II, antropologia adekwatna, która zdaniem A. Rynio chroni „przed różnego rodzaju modnymi dziś, a zarazem zgubnymi *redukcjonizmami*, mającymi swoje korzenie w błędnym rozumieniu osoby ludzkiej”².

W perspektywie personalizmu chrześcijańskiego **rozwój integralny** polega na pełnej, całościowej i harmonijnej progresji osoby ludzkiej, wszystkich jej wymiarów, sfer, ku pełni człowieczeństwa. W typowym ujęciu integralnego rozwoju, strukturę człowieka postrzega się poprzez wymiar biologiczny, psychologiczny, socjologiczny, kulturowo-religijny i światopoglądowy – duchowo-religijny. Jego teoretyczna koncepcja, tzw. warstwicowa, znana jest w Polsce dzięki S. Kunowskiemu³. Również w publikacjach filozoficznych, teologicznych i nauczaniu pasterskim Jana Pawła II znajduje się całościowa wizja integralnego rozwoju i wychowania⁴, który postulował w UNESCO, aby „do końca i integralnie widzieć

¹ Inne znaczenie wychowania integralnego występuje w tzw. pedagogice wychowania integralnego (H. Dauber, V. Buddrus, N. Postman, L. Buscaglia), w której istnienie Boga nie jest traktowane jako obiektywne i realistyczne, a zjawisko religijne bywa ujmowane w kategoriach Wielkiej Opowieści, co w konsekwencji redukuje znaczenie religijności w procesie rozwoju i wychowania człowieka, por. B. Śliwerski, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków 2001, s. 177-195.

² A. Rynio, *Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II*, Lublin 2004, s. 17.

³ Zob. S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1996, s. 172-181, 197.

⁴ Zob. A. Rynio, *Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II*, Lublin 2004.

człowieka jako szczególną, samoistną wartość, jako podmiot związany z osobową transcendencją⁵.

W tym kontekście **wychowanie integralne** jest wspieraniem pełnego i harmonijnego rozwoju wychowanka w sferze fizycznej, psychicznej, społecznej, kulturowej i religijnej ku pełni jego człowieczeństwa. Wychowanie jest aktualizacją możliwości tkwiących w osobie wychowanka. Za Janem Pawłem II można ogólnie stwierdzić, że „wychowanie jest przede wszystkim obdarzaniem człowieczeństwem – obdarzaniem dwustronnym”⁶.

Pełnię człowieczeństwa osiąga się urzeczywistniając wartości według właściwej jej hierarchii⁷. Jednak powstaje pytanie, które wartości należy promować w wychowaniu i w jakiej zależności hierarchicznej? Bowiem świat wartości jest niezmiernie bogaty i bywa ujmowany w różnych kategoriach klasyfikacyjnych i hierarchicznych. W literaturze aksjologicznej są znane liczne propozycje (np. M. Schelera, D. Hildebranda, R. Ingardena, W. Tarkiewiczza)⁸. Personalizm przyjmuje jako kryterium hierarchii związek wartości ze strukturą osoby ludzkiej. Przykładem takiej hierarchii wartości jest wspomniana koncepcja S. Kunowskiego; wartości od najniższych do najwyższych: zmysłowo-witalne (warstwa biologiczna), intelektualne (warstwa psychologiczna), moralno-społeczne (warstwa społeczna), kulturowe (warstwa kulturowa), duchowo-religijne (duchowa – wiara, światopogląd)⁹.

Wychowanie do wartości związanych z każdą warstwą decyduje o dojrzałości całego człowieka. Wartości są znakiem skutecznego rozwoju i wychowania. Dzięki nim można powiedzieć: człowiek sprawiedliwy, dobry, kochający, ofiarny, cierpliwy, odpowiedzialny itp.¹⁰. Proces wychowania integralnego warunkują nade wszystkim dwie kategorie – wartości: godność człowieka („w człowieku wartość stała się osobą”)¹¹ oraz wolność. Obie wartości wyznaczają standardy relacji wychowawczej oraz warunkują trwałość wyboru odpowiednich wartości i ich realizację.

Rozwój integralny wspomagany wychowaniem integralnym dokonuje się w różnych środowiskach: rodzinie, przedszkolu, szkole, we wspólnocie Kościoła, w środowisku rówieśniczym oraz innych środowiskach życia i formacji specjalistycznej (sportowej, artystycznej, hobbystycznej, naukowej).

Szczególnym miejscem formacji integralnej powinna być **szkoła** jako profesjonalna placówka wychowawczo-dydaktyczna, wspierająca rodzinę w jej funkcji wychowawczej.

Sięgając do nieodległej historii, trzeba zauważyć, że po upadku ustroju komunistycznego w Polsce wdrożono różnorodne zmiany w systemie oświaty, zmierzające do optymalizacji procesu kształcenia i wychowania ucznia. Celem kompleksowej reformy z 1999 r. stała się tzw. personalizacja działalności szkoły, czyli zwrot ku uczniowi jako centrum procesu edukacji.

⁵ Jan Paweł II, *W imię przyszłości kultury*. Przemówienie Ojca Świętego w siedzibie UNESCO, 2 VI 1980, w: *Nauczanie Papieskie*, t. III, Poznań-Warszawa 1985, s. 728-729.

⁶ Jan Paweł II, *List do rodzin*, 2 II 1994, nr 16; zob. J. Tarnowski, *Jak wychowywać?*, Warszawa 1993, s. 66.

⁷ Zob. K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom, Elementy teorii i praktyki*, Lublin-Kielce 2006, s. 29.

⁸ Zob. J. Lipiec, *Świat wartości*, Kraków 2001, s. 39-44.

⁹ Zob. S. Kunowski, *Podstawy współczesnej...* dz. cyt., s. 172-181.

¹⁰ Zob. K. Ostrowska, *W poszukiwaniu wartości*, Gdańsk 1994, s. 14.

¹¹ J. Tischner, *Etyka wartości i nadziei*, w: *Wobec wartości*, Poznań 1984, s. 90.

Personalizacja określiła nadrzędny cel szkoły: wszechstronny rozwój ucznia. Został on wyeksponowany w podstawie programowej z 1999 r. i 2002 r. i obejmuje rozwój osobowy ucznia w wymiarze intelektualnym, psychicznym, społecznym, zdrowotnym, estetycznym, moralnym, duchowym¹². Można stwierdzić, że ten cel procesu edukacji koresponduje z pedagogicznym pojęciem integralnego rozwoju i wychowania.

Niestety w podstawie programowej w 2008 r. i 2012 r. pominięto określenie nadrzędnego celu edukacji jako wszechstronnego rozwoju i wychowania ucznia oraz usunięto zapis o zadaniach wychowawczych realizowanych przez nauczyciela. Natomiast podtrzymano konieczność tworzenia szkolnego programu wychowania obok programu nauczania i profilaktyki.

Jednak we wprowadzeniach do podstawy programowej poszczególnych etapów kształcenia (I i II oraz III i IV) występują elementy zbliżone do wskazań integralnego rozwoju i wychowania ucznia. Na przykład w podstawie programowej szkoły podstawowej stwierdza się, że „szkoła łagodnie wprowadza uczniów w świat wiedzy, dbając o ich harmonijny rozwój intelektualny, etyczny, emocjonalny, społeczny i fizyczny”¹³. Tego zapisu już nie ma w podstawie programowej na III i IV etapie edukacyjnym.

Natomiast w podstawie programowej na wszystkich etapach edukacyjnych stwierdza się, że szkoła „kształtuje u uczniów postawy sprzyjające ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, takie jak: uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość

poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej. W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji. Szkoła podejmuje odpowiednie kroki w celu zapobiegania wszelkiej dyskryminacji”¹⁴.

Powyższe wartości mogą dynamizować rozwój sfery społecznej i kulturowej osoby ucznia. Normy zawarte w szczegółowych treściach kształcenia zintegrowanego oraz w poszczególnych blokach przedmiotowych i przedmiotach wskazują na możliwości inspirujące rozwój ucznia w sferze fizycznej i psychicznej.

Biorąc pod uwagę aksjologię wychowania zawartą powyżej i w preambule do ustawy oświatowej oraz normatywną gwarancję edukacji religijnej w szkolnictwie publicznym, można stwierdzić, że mimo niekorzystnych zmian, podstawa programowa stwarza możliwości sformułowania programu wychowawczego adekwatnego do wymagań integralnego rozwoju i wychowania ucznia. Możliwość ta wymaga kompetentnego zaangażowania się nauczycieli i odpowiedzialnej aktywności rodziców ucznia w tworzeniu odpowiedniego programu wychowawczego szkoły.

Religia i katecheza szkolna w integralnym wychowaniu

Katecheza jest formą usystematyzowanego głoszenia Słowa Bożego. Nie zagłębiając się w bogactwo treści nauczania współczesnego Kościoła

¹² Rozporządzenie MENiS z 26 II 2002 r., Dz. U. 2002 r. Nr 51, poz. 458.

¹³ Rozporządzenie MEN z 27 VIII 2012 r., Dz. U. 2012 r. poz. 977.

¹⁴ Tamże.

powszechnego i Kościoła w Polsce o katechizacji oraz rozległą literaturę teologiczną¹⁵, należy podkreślić za Janem Pawłem II, że: „Katecheza jest wychowaniem w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych; obejmuje przede wszystkim wyjaśnienie nauki chrześcijańskiej, podawane na ogół w sposób systematyczny i całościowy w celu wprowadzenia wierzących w pełnię życia chrześcijańskiego” (CT 18).

Podstawowe funkcje katechezy obejmują nauczanie, wychowanie, wtajemniczenie i ewangelizację. Tak rozumiana katecheza powinna być wierna Bogu i człowiekowi (DOK 145), wierna depozytowi wiary, a jednocześnie wierna człowiekowi, w jego „urzęczywstnianiu powołania chrześcijańskiego i odpowiadania na jego życiowe pytania i problemy” (PDK 31). Według Katechizmu Kościoła Katolickiego katecheza zmierza do tego, aby wiara człowieka była żywa, czynna i dojrzała (KKK 5). Dojrzałość wiary jest warunkiem dojrzałości osobowej chrześcijanina i rzutuje na całość osoby, na wszystkie jej płaszczyzny. Dlatego znaczenie katechezy wzrasta do niezbędnego elementu i czynnika w integralnym rozwoju osoby wychowanka.

S. Kunowski podkreśla istotną rolę wiary w rozwoju integralnym. Wychowanie integralne w personalistycznej interpretacji zmierza do dynamizowania procesu rozwoju człowieka, wszystkich jego sfer nie tylko mocą oddziaływań naturalnych, społecznych, kulturowych, wychowawczych, lecz także religijnych, które S. Kunowski nazywa *initiare* – jako proces chrześcijańskiego rozwoju i wychowania¹⁶.

Jego istotną treścią i środkiem jest katechizacja. Dzięki inspiracji wiary dokonuje się rozwój sfery:

- biologicznej, fizycznej – troska o zdrowie, wolność od używek i środków psychoaktywnych, rozwój sportowy, zdrowa ekologia;

- psychicznej – odpowiedzialność za rozwój intelektualny, motywacja do nauki i kształcenia, kształtowanie emocjonalności, formułowanie sumienia, umiejętne wykorzystywanie wolności;

- społecznej – otwarcie w miłości na innych, służba dla innych, odpowiedzialność za innych, kształtowanie miłości do ojczyzny, rodziny, rówieśników, do każdego, postawa obywatelska;

- kulturowej – szacunek dla dorobku kulturowego pokoleń, kształtowanej własnej twórczości;

- światopoglądowo-religijnej – budowanie dojrzałej postawy wiary, nadziei, miłości i głębokiej relacji do Boga, Chrystusa.

Istotnym wymiarem ukazującym integralny wymiar katechezy jest funkcja jaką pełni religia (chrześcijańska) w życiu człowieka i społeczności ludzkiej¹⁷.

Zasadniczą funkcją religii jest jej antropotwórczy charakter – religia sprzyja rozwojowi osoby ludzkiej i warunkuje jej pełnowymiarowe spełnienie się.

Należy podkreślić, że refleksja o istocie aktu religijnego odsłania jego wyjątkowy charakter jako najwyższej miary wydarzenia egzystencjalnego, głęboko wkraczającego w życie człowieka¹⁸. Warunkiem zaistnienia prawdziwego aktu religijnego jest postawa

¹⁵ Zob. R. Czekalski, *Rozwój myśli katechetycznej w dokumentach Stolicy Apostolskiej po Vaticanum II*, Warszawa 2013.

¹⁶ Zob. M. Rusiecki, *Cele wychowania chrześcijańskiego w aspekcie teorii warstwowej S. Kunowskiego*, w: *Wychowanie chrześcijańskie. Między tradycją a współczesnością*, red. A. Rynio, Lublin 2007, s. 128-159.

¹⁷ A. Maj, *Religia*, w: K. Chałas, A. Maj, J. Mariański, *Wychowanie ku wartościom religijnym*, Lublin-Kielce 2009, s. 235-256.

¹⁸ J. A. Kłoczowski, *Myśliciel poważny*, w: M. Scheler, *Problemy religii*, Kraków 1995, s. 370-371.

podmiotu: intencjonalne nastawienie człowieka na spotkanie z Bogiem i poprzez wiarę otwarcie na nią duchowej głębi.

Spotkanie z Bogiem w akcie religijnym eksponuje godność człowieka, uzdolnionego bytowo i egzystencjalnie do dialogu z Nim. W akcie religijnym dokonuje się fundamentalne i wielowymiarowe obdarowanie człowieka przez Boga, Jego obecnością, doskonałością, świętością i opatrnością. Najcenniejszym owocem boskiej łaskowości, przekraczającym ludzkie możliwości, jest zbawienie, polegające przede wszystkim na wyzwoleniu od grzechu i zła oraz na życiu wiecznym w jakościowo innej rzeczywistości. Zbawienie jako cel człowieka określa podstawową rolę religii, którą jest funkcja zbawcza.

Powyższe osobotwórcze i wertykalne wymiary nie wyczerpują roli religii. Dopełniają je horyzontalne – społeczne i kulturowe. Doświadczenie religijne zawiera istotne odniesienia społeczne inspirowane wiarą religijną, zasadami moralnymi i kultem. Na fundamencie religijnym znajduje najgłębsze uzasadnienie prawo miłości bliźniego (proegzystencja – służba bliźniemu)¹⁹. Kreatywna rola religii wobec społeczeństwa przejawia się w identyfikacji i tożsamości oraz w kształtowaniu i trwałości więzi społecznych. Zaangażowanie w twórczą aktywność prospołeczną przyjmuje w inspiracji religijnej nie tylko miarę powinności horyzontalnej – ku drugiemu, dla innych, lecz także wertykalnej – ku Bogu, zbawieniu przez służbę dla bliźnich. Pierwszy i drugi kierunek jednoczy się w autentycznej religijności (zespolenie miłości

Boga i bliźniego), dając podstawy do budowania wspólnoty, także narodowej państwowej i ogólnoludzkiej. Socjotwórcza funkcja religii dopełniająca antropotwórczą adekwatnie ujmując indywidualny i społeczny wymiar osoby ludzkiej, otwartej na Transcendencję.

Religia i człowiek religijny wyrażają się w kulturze²⁰. Religia i kultura wchodzą ze sobą w różnorodne więzi. Natura aktu religijnego i towarzyszące mu doświadczenie inspiruje człowieka do różnych wymiarów ekspresji, które przejawiają się w kulcie, uzewnętrzniają w aktywności duchowej, twórczej i materialnej. Religia tworzy kulturę i jest kulturą, chociaż ją transcenduje. Jak zaznacza E. Fromm, „nie było takiej kultury w przeszłości i jak się zdaje nie może być takiej kultury w przyszłości, która by nie miała religii”²¹. Kultura przedmiotowa (cywilizacja), a zwłaszcza kultura podmiotowa (duchowa) wyraża człowieka i zarazem go „tworzy”, bowiem człowiek zawsze funkcjonuje w obszarze określonej kultury. Religia wnosi w kulturę charakterystyczne dla siebie wartości transcendentalne, a innym wartości nadaje znaczenie i dynamikę otwierającą z jednej strony na głębię sensu ludzkiej egzystencji i relacji międzyludzkich, a z drugiej na *sacrum*, Boga. Religia eksponuje w kulturze nie tylko wymiar duchowy, nadprzyrodzony, lecz także personalny (np. afirmacja osoby ludzkiej, jej godności, rozwoju, prymat wartości moralnych, duchowych), będący przeciwwagą dla różnych tendencji redukcjonistycznych (scjentyistycznych, technicznych, pragmatycznych, konsumpcyjnych itp.). Historia potwierdza kulturową rolę religii bogatą spuścizną

¹⁹ Zob. M. Rusecki, *Religia*, w: *Leksykon teologii fundamentalnej*, red. M. Rusecki, Lublin-Kraków 2002, s. 1020.

²⁰ Zob. J. Ratzinger, *Wiara, prawda, tolerancja. Chrześcijaństwo a religie świata*, Kielce 2004, s. 46-65.

²¹ E. Fromm, *Szkice z psychologii religii*, Warszawa 1968, s. 138.

duchową (np. teksty święte, myśl mistyczna i filozoficzna, literatura, sztuka) i materialną (np. architektura)²². Funkcja kulturotwórcza religii odgrywa szczególną rolę w wychowaniu, które zawsze odbywa się w konkretnym środowisku kulturowym i jest wprowadzaniem do twórczego udziału w kulturze.

Pożytywna rola religii dla człowieka i jego osobowego rozwoju nie jest jednoznacznie podzielana (np. przez agnostyków czy ateistów). W tym aspekcie rolę religii określa szeroko rozumiana funkcja apologetyczna, sięgająca dalej, poza bezpośrednie kwestie religijne, w kierunku obrony osoby ludzkiej i personalnego charakteru kultury i społeczeństwa. Funkcja apologetyczna przejawia się w krytyce wewnątrzreligijnej oraz w reakcji na krytykę zewnętrzną, w obronie i usprawiedliwieniu prawdy i normy religijnej, polemice i dialogu z poglądami i postawami przeciwnymi. Funkcja apologetyczna w katechizacji umożliwia kształtowanie rozumnej i głębokiej wiary wychowanków.

Wreszcie trzeba podkreślić istotę katechezy, którą jest wychowanie wiary w Jezusa Chrystusa. On jest centrum, wzorem, autorytetem. Jest obrazem Boga i wzorem Człowieka, w którym wszystkie wartości osiągnęły najwyższą miarę doskonałości absolutnej. Wierzyć to odkryć Jezusa, przyjąć dar Jego Osoby, odpowiedzieć swoją miłością, najgłębszą więzią. Bo chrześcijaństwo nie jest ideologia, sumą przekonań, ale więzią osobową z Jezusem. On jest normą.

W tej perspektywie, trzeba stwierdzić, że celem katechezy jest wychowanie wiernych do dojrzałości wiary, dojrzałości chrześcijańskiej. Jest ona

możliwa w trakcie formułowania się dojrzałości osobowościowej. To dwie strony jednej rzeczywistości – zintegrowanej osobowości chrześcijańskiej, przejawiającej się w jedność przekonań i urzeczywistnianiu wartości, w postawach miłości Boga i bliźniego, w twórczej realizacji celów nie tylko doczesnych, ale i ostatecznych i nadprzyrodzonych – świętości i zbawienia.

Integralny wymiar katechezy, inspirowanej pełnowymiarowy rozwój osobowy ucznia, wyznacza wobec niej postulaty programowe, dydaktyczne i wychowawcze. Trzeba zauważyć, że u źródeł procesu integralnego wychowania znajduje się natura, kultura i transcendencja. Integracja tych źródeł jest istotna dla żywotnego charakteru katechezy wiernej Bogu i człowiekowi. Gdyby w praktyce katechetycznej nie uwzględniano wymiaru natury i kultury, to nie pozostałaby ona wierna człowiekowi. Bardzo istotne jest nawiązanie do doświadczenia życiowego ucznia, do jego świata natury, kultury i doświadczenia duchowego, do jego wartości naturalnych i nadprzyrodzonych. Tym bardziej, że dla współczesnego człowieka doświadczenie przeżyciowe jest szczególnie ważne. Młodzi ludzie chcą jak najwięcej przeżyć, doświadczyć i to szybko, łatwo, najlepiej przyjemnie i bez zobowiązań. Trzeba stan „globalnego nastolatka” brać pod uwagę, ale proponować mu wchodzenie na wyższy stopień doświadczenia, przeprowadzić wychowanka od jego naturalnych i kulturowych doświadczeń ku transcendentnym, duchowym, religijnym. Nie jest to proste zadanie, wymaga od katechetów znajomości psychiki wychowanków,

²² W odniesieniu do kulturowej roli chrześcijaństwa w Europie zob. J. Kłoczowski, *Europa. Chrześcijańskie korzenie*, Warszawa 2004.

ich świata i hierarchii wartości, a także umiejętności proponowania szerszego spektrum wartości kulturowych, uniwersalnych, nawiązujących do tradycji i nowoczesności, wartości religijnych – chrześcijańskich.

W takim kontekście katecheza szkolna jawi się jako proces wprowadzania wartości chrześcijańskich kształtujących wychowanka jako człowieka wiernego (świętej) tradycji i zarazem nowoczesnego. Chodzi o taką formację katechetyczną, która pomaga budować poglądy i postawy wychowanka, odpowiadające jego sposobowi percepcji świata (także w wymiarze technologii informacyjnej) i umożliwiające twórcze zaangażowanie się w świat taki, jaki jest, w świat współczesny, realny, nowoczesny. Trzeba podkreślić znaczenie katechezy dla formacji w kulturze i dla kultury. Dojrzałość wiary, stanowiąca cel katechezy, wymaga od wychowanków doświadczenia wiary w kulturze, umiejętności odczytywania kultury w perspektywie wiary i tworzenia kultury inspirowanej wiarą. Jeśli wiara się nie przekłada się na kulturę, to wcześniej czy później będzie obciążona kryzysami, a nawet może zamierać. Kultura pozwala na uczestnictwo w zmieniającym się świecie z własną tożsamością, a proponowane zmiany społeczne mogą stanowić nadzieję świata lepszego, otwartego na człowieka i Boga.

W procesie edukacji szkolnej rozumienie natury i kultury wnosi dydaktyka wszystkich przedmiotów i zajęć, a także proces wychowania. Istotnym postulatem jest korelacja katechezy z dydaktyką szkolną, korelacja programowa, treściowa i aksjologiczna²³. Powinna to być korelacja wzajemna,

a jeśli się nie dokonuje, to na pewno jest konieczna ze strony katechezy. Dzięki temu można procesowi kształcenia i wychowania zapewnić wymiar integralny.

Zakończenie

Integralna formacja ucznia jest istotnym postulatem wobec polskiej szkoły. Rodzice i uczniowie mają prawo do takiego kształcenia i wychowania szkolnego.

System edukacji, mimo licznych i nie zawsze korzystnych zmian, daje możliwości dla tworzenia struktur integralnego rozwoju i wychowania uczniów. W tym procesie istotną funkcję pełni katecheza szkolna. Jej program, a zwłaszcza realizacja, umożliwia kształtowanie dojrzałości wiary wychowanków, eksponując podstawowe funkcje zdrowej religijności, jak osobotwórczą, społeczną, kulturową, zbawczą. Ważne jest, żeby katecheza nie była jedynie przybudówką w procesie edukacji szkolnej, oderwaną od losu uczniów i elementów kształcenia szkolnego. Przeciwdziała temu korelacja katechezy z treściami kształcenia i wychowania szkolnego. W efekcie chodzi o to, aby chrześcijański uczeń systematycznie rozwijał swoją osobowość, wzbogacając się nie tylko o wiedzę i umiejętności, ale ściśle łączył je z rozwojem wiary i życia motywowanego wiarą. Katecheza jako formacja wychowawcza ma ten proces wspomagać, aby uczeń zmierzał do osiągania chrześcijańskiej dojrzałości osobowościowej.

Znaczącą rolę w integralnej formacji uczniów pełnią katecheci. Ich sposób realizacji zadań katechetycznych daje

²³ Zob. P. Tomasik, *Religia w dialogu z edukacją*, Warszawa 2004.

możliwość osiągania integralnego rozwoju przez chrześcijańskich uczniów. Co więcej katecheci, jako pełnoprawni nauczyciele, posiadający przygotowanie katechetyczne, są przygotowani i zobowiązani do angażowania się w funkcjonowanie rady pedagogicznej, w jej komisjach, zespołach, podejmując różnorodne zadania, w tym wychowawcze. Ich przygotowanie pedagogiczne i teologiczne jest także adekwatne do pracy z uczniami innych

przekonań i realizacji innych zajęć niż katecheza (np. wychowawczych, pozalekcyjnych, w świetlicy, podczas wycieczek itp.), bowiem kultura chrześcijańska implikuje postawy szacunku dla innych i wspomagania ich możliwości pełnego rozwoju.

Trzeba mieć nadzieję, że zapowiadane zmiany w systemie edukacji jeszcze bardziej wyraźnie będą służyły integralnemu rozwojowi i wychowaniu młodego pokolenia Polaków.

Ks. dr hab. Adam Maj, prof. KUL – Instytut Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

ks. Stanisław Łabendowicz

Przesłanie papieża Franciszka do młodych o miłosierdziu

W dniach 27-31 lipca 2016 roku w Krakowie odbyły się XXXI Światowe Dni Młodzieży, których motywem przewodnim było miłosierdzie, a hasłem słowa Jezusa z Kazania na Górze: „Błogosławieni miłosierni, albowiem oni miłosierdzia dostąpią” (Mt 5,7). Szczególnym uczestnikiem tego wydarzenia był papież Franciszek. Podczas swoich przemówień, Ojciec Święty mówił, iż współczesny świat potrzebuje ludzi, zwłaszcza młodych, którzy gotowi są pełnić bezinteresowną służbę na rzecz bliźnich najuboższych i najsłabszych. Wzorem dla nich powinna być miłosierna miłość Jezusa Chrystusa, który „oddął się całkowicie dla naszego zbawienia”¹. Papież podkreślał również, że Kościół „Żyje niewyczerpalnym pragnieniem ofiarowania miłosierdzia, będącego owocem doświadczenia nieskończonego

miłosierdzia Ojca i jego udzielającej się mocy” (*Evangelii Gaudium*, 24). Natomiast głoszone w Kościele przesłanie o miłosierdziu Bożym daje odpowiedź na znaki czasu i pytania współczesnego świata i człowieka. Jednocześnie wskazuje na wielką miłość Boga, który nigdy nie opuści i nie zawiedzie człowieka, a także przebacza i zaprasza wszystkich ludzi do swojego życia.

1. Czym jest miłosierdzie Boże?

Papież Franciszek, wyjaśniając młodzieży, czym jest miłosierdzie, stwierdził, że jest ono „«(...) właściwością Boga, w miłosierdziu też najwyraźniej wyraża się Jego wszechmoc». (...) miłosierdzie Boże nie jest znakiem słabości, lecz cechą wszechmocy Boga”². Miłosierdzie Boga dowodzi Jego miłości do człowieka, gdyż

¹ Franciszek, *Nabożeństwo drogi krzyżowej na Błoniach*, Kraków, 29 lipca 2016 r.

² Franciszek, *Misericordiae vultus*, 6.